

Moedermelk

Nora Ikstena
Moedermelk

Roman

Vertaald uit het Lets door Brenda Lelie

KOPPERNIK

Dit boek is gepubliceerd met steun van het Latvian Literature platform.

De van een asterisk voorziene woorden en zinnen worden op blz. 213-215 nader verklaard.

Eerste druk 2023, tweede druk 2024

Oorspronkelijke titel *Mātes piens*

Copyright © Nora Ikstena, 2015. All rights reserved by the author and “Dienas Grāmata”, Ltd.

Copyright Nederlandse vertaling © 2023 Brenda Lelie

Afbeelding omslag Anouk Martijn

Vormgeving Koppernik

ISBN 978 90 833 2390 9 / NUR 302

www.koppernik.nl

Mijn moeder stak een sigaret op en we zaten een tijdje bij Bambi's graf.

Maar waarom heeft hij zijn kind opgegeten, vroeg ik mijn moeder.

Waarschijnlijk om hem van de kooi te redden, zei ze en ze omhelsde me stevig.

Ik heb geen herinneringen aan 15 oktober 1969. Ik kan me niets van die dag herinneren, hoewel er mensen zijn die beweren zich hun geboorte voor de geest te kunnen halen. Waarschijnlijk lag ik precies goed in de buik van mijn moeder, het was een natuurlijke bevalling. Niet bijzonder lang maar ook niet kort, met weeën om de vijf minuten. Mijn moeder was vijftientig toen ik geboren werd, jong en gezond, hoewel later zou blijken dat dat laatste niet waar was. Wat ik me wel herinner, of misschien stel ik het me voor, zijn de zachte gouden dagen van oktober, afgewisseld met de eerste voortekenen van de donkere maanden. Een overgangsmaand, althans in ons klimaat, waarin de seizoenen elkaar afwisselen en de herfst langzaam plaatsmaakt voor de winter.

De bomen moeten gouden bladeren hebben gehad, die op de binnenplaats foeterend werden opgeveegd door de conciërge van ons gebouw, een vrouw die samen met haar gezin uit het zonnige Kirgizië was gekomen en voor haar belangrijke werk meteen een appartement had gekregen in deze flat aan Mitsjoerinstraat 20. Haar schuinogige dochttertje zat in de vensterbank van haar bietensoep te slurpen en nodigde iedereen hartelijk uit in hun appartement. De pracht en praal uit vervlogen vreedestijd, achtergelaten in 1941 door een Joodse familie toen deportatie naar Siberië hen redde van de

nazibezetting van Riga en het dragen van de gele ster, was nu vervangen door het begrip van schoonheid van deze Kirgizische vrouw. De houten vloer was bedekt met dikke tapijten, er stonden porseleinen schalen gevuld met zonnebloempitten en op de piano schaalpjes om de schilletjes in uit te spugen. De tijden en religies waren verwisseld. En zo ging het in dit hele gebouw, waar ik naar het dertiende appartement werd gebracht, zorgvuldig ingebakerd als de pop van een vlinder, zoals gebruikelijk was in die tijd.

Soms heb ik een droom waaruit ik misselijk wakker word. Ik lig aan mijn moeders borst en probeer te drinken. Haar borsten zijn groot, vol melk, maar ik krijg er niets uit. Ik kan mijn moeder niet zien, ze helpt me niet en ik worstel in mijn eentje met haar borst. En plotseling lukt het, en er stroomt een bittere, smerige vloeistof mijn mond in, die me doet kokhalzen van beroerdheid.

Eigenlijk is het gek om zo ver af te staan van iets wat zo natuurlijk, groots en mooi is en al eeuwen wordt bezongen. Een moeder voedt haar baby. Met een stralend gezicht staart ze naar het door God geschonken wonder in haar armen. Het kind kijkt haar hulpeloos maar vol vertrouwen aan, de stemmen der natuur zijn met elkaar vervlochten, de melk uit de moederborst is levenswater voor het kind en hun band is eeuwig en onvoorwaardelijk.

Als jonge arts wist mijn moeder waarschijnlijk dat haar melk een kind meer kwaad dan goed zou doen. Hoe is het anders te verklaren dat ze direct na mijn geboorte verdween. Ze bleef vijf dagen weg, en toen ze terugkwam, met pijnlijke borsten, was haar melkproductie gestopt.

Mijn wanhopige grootmoeder voedde me twee dagen lang met kamillethee. Toen ging ze naar de melkkeuken, waar een achterdochtige arts haar in het Russisch uitschold en mijn moeder een teef noemde maar wel toestemming gaf om poedermelk te komen halen voor het kind.

In de twintig jaar die ik met mijn moeder heb doorgebracht, heb ik haar nooit kunnen vragen waarom ze mij, een kleine hulpeloze baby, haar melk onthield. Ik kon het niet, omdat ik het toen nog niet wist. En waarschijnlijk was het ook een ongepaste vraag, want het leven is zo gelopen dat ik háár moeder werd.

*

Ik heb geen herinneringen aan 22 oktober 1944. Maar ik stel het me zo voor – Riga is net bevrijd van de nazi's. De ramen van de kraamkliniek zijn vernield door bombardementen, het is er nat en koud, pas bevallen vrouwen liggen hulpeloos tussen hun bebloede dekens. Uitgeputte verpleegsters drinken sterke drank en wikkelen dode baby's in lakentjes. Er is een uitbraak van een ziekte die later buiktyfus zou worden genoemd. Er klinkt gehuil en gejammer, bommen vliegen door de lucht en door het raam komt een brandgeur naar binnen. Mijn moeder heeft me de kamer met pasgeboren baby's uit gesmokkeld, ze houdt me stevig tegen zich aan gedrukt en haar melk komt in mijn neus. Een mengsel van pus, melk en bloed loopt uit mijn neus. Ik kokhals en haal adem, kokhals en haal adem.

En dan plotseling is het stil en vredig. Een paard trekt een wagen over de zonnige, herfstige weg van Riga naar

Babīte. Mijn vader stopt meerdere keren zodat moeder mij kan voeden. Ik kokhals niet meer, adem rustig en drink gulzig van mijn moeders melk. In de bossen rond Babite hebben we een prachtig huis, er zijn niet veel meubels, ook geen wieg, maar mijn moeder heeft in een grote koffer een slaapplek voor me gemaakt.

Vader inspecteert elke ochtend zijn jonge sparren in het bos. Zo gaat dat tot aan kerst, wanneer een vrachtwagen met soldaten het bos in rijdt, ze schreeuwen in een taal die mijn vader en moeder niet begrijpen. De soldaten springen uit de vrachtwagen en beginnen de sparren om te zagen. Mijn vader rent naar buiten nadat hij eerst mijn moeder heeft opgesloten in de achterkamer. Ze verstopt mij in de koffer, waar ze gaten in heeft gemaakt zodat ik kan ademen. Mijn vader schreeuwt ‘Schurken! Schurken!’ en probeert de sparren te redden. Hij wordt tot bloedens toe geslagen en samen met de omgezaagde sparren in de vrachtwagen gegooid. Een groep soldaten komt vloekend het huis binnen en klopt op alle deuren. Mijn moeder zit in de kast in de afgesloten kamer en houdt haar adem in, met de koffer waarin ik adem op haar knieën. Het lawaai is verschrikkelijk, ze slopen ons huis. Daarna wordt alles stil en is alleen nog het geluid te horen van de weggrijdende vrachtwagen.

De volgende ochtend klimt mijn moeder uit de kast. Ze voedt me, wikkelt me in een draagdoek, kleedt zich dik aan en loopt terug naar Riga. Pas laat in de avond komen we aan in ons appartement aan de Tomsonstraat, die kort daarna naar Mitsjoerin zal worden hernoemd. Mijn moeder is uitgeput maar ze moet de door de bommen vernielde ramen nog afplakken, zodat we niet bevriezen.

Ik weet niet hoe mijn moeder en grootmoeder in het reine zijn gekomen met mijn moeders verdwijning, er werd nooit over gesproken. De geur van moedermelk moest in mijn kindertijd wijken voor de geur van medicijnen en ontsmettingsmiddelen, die altijd als een wolk om mijn moeder heen hing, zowel wanneer ze terugkwam van een vermoeiende nachtdienst op de kraamafdeling als wanneer ze thuis urenlang wakker op bed had gelegen. Haar handtas zat vol met pillen, ampullen en metalen gereedschappen, later zou ik die afschrikwekkende gynaecologische instrumenten herkennen op de plaatjes in de medische encyclopedie. Het leek me een verschrikkelijke wereld waarin iedere vrouw, haar moederinstinct volgend, uiteindelijk onvermijdelijk terechtkomt. De keren dat mijn moeder 's avonds thuis was, zat ze klaarwakker bij het licht van de lamp, rokend en koffiedrinkend, gebogen over een berg medische boeken en encyclopedieën. Op haar bureau lagen stapels papieren met naast de teksten tekeningen van baarmoeders, eierstokken, bekkens en vagina's, vanuit allerlei verschillende hoeken en perspectieven.

Mijn moeder wist niets van de andere wereld – ze sloot demonstratief de deur als in de kamer naast haar de televisie aanging met een slissende Brezjnev in het actualiteitenprogramma *Vremja*, ze las de *Stem van Riga* niet, waarvoor op de hoek van de Gorkistraat elke avond vanaf vijf uur een lange rij stond. Net zo lang als de rij rond lunchtijd voor de vlees- en zuivelwinkel waar nu en dan het een en ander in de verkoop werd

gegooid. Bijvoorbeeld saucijsjes of leverworst, en soms verpakte boter, waar je maar een halve kilo van kon kopen. Ook daarvan wist ze niets. Naast de stapels geneeskundeliteratuur lag het boek van Herman Melville over Moby Dick. Het verlangen naar de ongrijpbare walvis van het leven.

Ik herinner me mijn moeders aanrakingen niet, maar ik herinner me wel haar bovenbeen vol rode plekken waarin ze oefende met injectiespuiten. Ik herinner me haar in bed met blauwe lippen na haar eerste overdosis, waarschijnlijk het resultaat van een experiment met een medicijn, ik herinner me haar kamerjas, die rook naar de bittere tinctuur die ze haar gaven toen ze naar het ziekenhuis werd gebracht. En ik herinner me de gang van de kraamkliniek waar ik op haar wachtte na een nachtdienst en dat we dan naar het café op de Alojastraat gingen waar we soljanka en braadworstjes aten en dat ze een ampul cafeïne in haar koffie deed. En ook herinner ik me hoe het leek alsof onze straat was bevroren in de tijd, alsof er een plaatje van een ander tijdperk overheen was geplakt waarop de chic uitgedoste mensen die zich naar de paardenraces in de hippodroom om de hoek begaven waren verdwenen. In plaats daarvan haastten andere mensen zich met gebogen hoofd naar hun werk of naar huis, in de richting van het communisme – met boodschappennetjes waaruit brood, flessen kefir met felgroene doppen en in grijs papier gewikkelde en met een dun bruin touwtje samengebonden pakketten wasgoed staken.

*

Het was zeker negen jaar nadat de jonge sparren waren omgezaagd. Ik was een modelleerling en deed mee met de schooluitvoering. Ik hield de hoofdletter M vast, samen met mijn klasgenoten beeldde ik de zin 'My za mir! – Wij zijn voor vrede!' uit. Elke ochtend had ik een gestreken schort aan, mijn haar was ingevlochten, hing los op mijn rug of zat in een knot. Mijn moeder hield van me en verwendte me. Op een dag kwam er een lange, vriendelijke man ons appartement binnen. Mijn moeder zei dat hij mijn stiefvader zou zijn. In de avond, toen hij wegging, zag ik haar voor het eerst huilen. Ze zat in onze langwerpige, smalle keuken met uitzicht op de binnenplaats, op het fornuis stond een pan geurige, ingemaakte pompoen en ze vertelde.

Mijn meisje, mijn lieve meisje. Jouw vader is meege-nomen omdat hij zijn sparren wilde redden – moest hij dat nou echt doen, zijn sparren redden? Als hij niet naar buiten was gerend, niet geschreeuwd had – schurken! –, dan was hij nog bij ons geweest. Maar hij hield van het bos, van zijn sparren en hij rende naar buiten. Ze sloegen hem en namen hem mee, drie dagen zocht ik hem, en uiteindelijk vond ik hem achter tralies op station Šķirotava,* toegetakeld, verzwakt. Hij stak zijn hand door de tralies en pakte me stevig vast, tot een bewaker hem op zijn hand sloeg met de kolf van zijn geweer en daarbij ook mijn hand raakte. Daarna heb ik niks meer van hem gehoord. Geen enkel nieuws. Tot iemand van ver weg het bericht bracht dat hij dood was. Vijf jaar geleden alweer. Je papa is dood, meisje.

Ik kan me niet herinneren dat het mij veel deed. Ik herinner me de trillerige stem van mijn moeder en dat ze alles zo sentimenteel zei – mijn lieve meisje, je papa,

zijn sparren. Ik hield van mijn statige stiefvader, en kon me mijn eigen vader niet herinneren.

Tot die middag bij de kiosk niet ver van school, waar een automaat met spuitwater stond waarvan ik altijd dolgraag wilde drinken, hoewel het me strikt verboden was; daar kwam een lange, gezette man naar me toe die zei dat hij mijn vader was. Ik sprintte weg zo snel als mijn benen me konden dragen, ik rende schreeuwend en huilend naar huis en vond daar mijn moeder, zo wit als een doek. Hij was niet dood, hij was teruggekomen.

*

Ik herinner me geen enkele keer dat mijn moeder mij naar school bracht of op me wachtte na schooltijd. Haar stiefvader, die haar had geadopteerd, deed dat altijd. We liepen door de straat die vernoemd was naar de Russische klassieke schrijver Gorki, een licht briesje uit de Barbussestraat, vernoemd naar de Franse schrijver, voerde de geur van hop en chocolade aan. Een geur van vrede en huiselijkheid. Deze korte wandeling, een tijdreis door de geschiedenis. Ergens ver weg, in een onbereikbare geografische regio, deserteerde iemand voor de oorlog in Vietnam en verwoestte op die manier zijn leven in de voorbeeldige Amerikaanse cultuur van huisvaders en huismoeders die zich afkeerden van flowerpower, drugs en rock-'n-roll. Ergens ver weg had iemand eeuwige rust gevonden onder de uitgestrekte vlakten van Siberië, iemand anders zat er zijn straf uit als vijand van het volk, en iemand die was teruggekeerd pakte zwijgend het dagelijks leven weer op, voor zolang het hem gegeven was. Ergens dichter-

bij leefde iemand een alternatief leven, verboden literatuur lezend, wodka drinkend en dromend van het vrije Westen, dat als een illusie achter het IJzeren Gordijn wapperde. Maar hier in deze buurt leidden de mensen een alledaags leven. Ze stonden op, werkten en gingen slapen. Ze werden verliefd, kregen kinderen, leefden en gingen dood.

Ik was niet bang voor de Amerikanen, een atoomoorlog of Uncle Sam, ik was bang voor mijn moeder. Soms leek er een bijna satanische kracht in haar te huizen die gericht was tegen alles en iedereen, vooral tegen degenen die haar het naast stonden. Dan haatte ze haar moeder, en nog meer haatte ze haar vader en het simpele feit dat ze geboren was. Ze sloot zich dan huilend op in de wc, en haar gehuil galmde door de lange gang, waar ik aan het einde trillend op mijn benen stond, er klonk een eindeloos, voor mij nog niet te begrijpen lijden in door, een protest tegen de onrechtvaardigheid van het lot en een onverklaarbare haat voor het leven.

Die donkere momenten werden afgewisseld met zeldzame lichtpuntjes. We zaten in de woonkamer bij het open raam, kinderstemmen en etensgeuren dreven naar binnen. Mijn moeder tekende met kleurpotloden op een groot vel papier de geboorte van een kind. Ik zat op haar schoot en was niet bang. Eerst tekende ze een lachende baby in de buik van de moeder, daarna tekende ze het hoofd van het kind dat tussen de benen van de moeder naar buiten kwam, met een grimas op zijn gezicht als voorbode van het lijden en de verschrikkingen die hem wachtten. Toen tekende ze een moeder en kind, met elkaar verbonden door de navelstreng, het leek alsof ze hand in hand een vreugdedansje

deden. Daarna tekende ze een schaar die de navelstreng doorknipte. En toen tekende ze een moeder met in haar armen haar baby, die ze met een tedere maar tegelijkertijd angstige blik in haar ogen aankeek. Ik volgde de bewegingen van mijn moeders hand, de streken van het potlood. Haar hand was klein en wit, met gebroken nagels en een droge en gebarsten huid van het eindeloze talkpoeder in de medische handschoenen. Ik zat op mijn moeders schoot en was niet bang, ik leunde voorover en legde mijn wang op haar hand.

*

Mijn moeder besloot niet om te kijken. Ze trouwde met mijn stiefvader, die mij adopteerde en van me hield alsof ik zijn eigen dochter was. We praatten nooit over mijn echte vader. Mijn moeder wist ook niets van de bezoeken die ik mijn vader in de loop der jaren bracht. Hij was ernstig ziek teruggekomen van zijn ballingschap in Siberië en leefde in onmenselijke omstandigheden. In de kamer van zijn gedeelde appartement was het altijd vochtig en de vloer lag bezaaid met kranten. Hij was vrijwel altijd aangeschoten dan wel dronken. Als hij een beetje helder was herinnerde hij zich zijn studietijd aan de Universiteit van Letland, zijn wetenschappelijk onderzoek naar bosaanplant en zijn aversie tegen studentenverenigingen. Hij herinnerde zich dat hij als kind door zijn moeder als een heertje werd aangekleed en dat hij Jean werd genoemd. 'Jij, mijn kind, hebt blauw bloed,' beweerde hij, want zijn vader was niet de schoenmaker uit Dobeles met wie zijn moeder was getrouwd, maar een Duitse baron. Zo was het.

Mijn vader behoorde tot het stille legioen van mensen die zich niet konden neerleggen bij de Sovjetrealiteit en die niet wachtten op de dood van Brezjnev, niet op de dood van Andropov, niet op Gorbatsjov, niet op de Baltische Weg* voor vrijheid, die nergens op wachtten...

Toen ik het fysieke lijden van mijn vader zag besloot ik dokter te worden. Ik weet niet zeker of ik van hem hield. Soms had ik medelijden met hem, soms haatte ik hem omdat ik het gevoel had dat zijn genetische aanleg voor zelfdestructie ook diep in mij zat en dat die met de tijd zou groeien en sterker zou worden en mij zou verslaan – hoe ik er ook tegen zou vechten, hij zou me verslaan.

Ik herinner me nog goed de dag dat mijn vader stierf. Een van zijn burens opende de deur van het appartement. Een hartelijke Joodse vrouw die mij vaak trakteerde op echte pretzels, bedekt met een beetje plakkerig, bruin glazuur. Ze pakte me vast, drukte me stevig tegen haar zachte gehaakte sjaal aan en hilde stilletjes. Daarna nam ze me bij de hand en we liepen naar de kamer van mijn vader. Daar lag hij – mager en met zijn mond halfopen, want pas twee dagen nadat hij zijn laatste adem had uitgeblazen, hadden de burens zijn deur opengebroken.

Op zijn bed, dat vol zat met vlekken, en over de hele vloer lagen kranten waarop lachende arbeiders en strenge leden van het politbureau te zien waren. Hij lag tussen de teksten die vijf jaar groei in één jaar beloofden en de hoogste moraal van het communisme ophemelden, die opriepen tot de bouw van nieuwe steden in lege landschappen, waar duizenden onschuldigen, die nooit te horen kregen wat ze misdaan hadden, heen werden

gestuurd, tussen teksten die ertoe opriepen om de loop van de rivieren te veranderen, kerken te gebruiken als opslag voor kunstmest, en alle boeken, schilder- en beeldhouwkunst uit het Letse verleden te vernietigen.

Daar lag hij – een van de velen die stilletjes opgaven, die stierven in erbarmelijke omstandigheden omdat ze niet in staat waren tegen dit tijdperk te strijden, niet in staat waren te vergeten, zich aan te passen, de lichamelijke en geestelijke vernedering, de schaamte, het verlies van aanzien te verduren. Schuldig zonder schuld. Weggegooid op de vuilnisbelt van dit tijdperk. Hij is waarschijnlijk begraven in een gezamenlijk graf voor daklozen aan de rand van de stad. Mijn moeder heeft zich er nooit voor geïnteresseerd en heeft nooit geweten van zijn dood. Zij beschermde haar nieuwe leven en probeerde daarmee ook mij te beschermen.

*

Ik zag mijn grootmoeder en moeders stiefvader als mijn ouders. Mijn moeder bevond zich ergens buiten ons gezin. Als iets waar ons hele leven om draaide, waar we ondergeschikt aan waren, waar we stevig mee verbonden en altijd afhankelijk van waren. Van de gevechten met haar engelen en demonen, die ons dagelijks leven soms buiten de tijd en ruimte plaatsten, ons meesleurden in een mythische strijd tussen goed en kwaad, ons lieten balanceren op de kwetsbare grens tussen leven en dood. Gespannen zaten we thuis op haar te wachten en we haalden opgelucht adem als ze de deur opendeed, niet wetend wat de komende dag of nacht zou brengen. Niemand van ons wist iets over

mijn vader. Volgens grootmoeder moesten ze elkaar hebben ontmoet op een dorpsfeest waar zij en haar zus mijn moeder naartoe hadden gestuurd. Kort daarna was ze in verwachting. Niemand wist meer dan dat. Maar ik stelde me voor hoe ze elkaar hadden ontmoet.

Hoe ze elkaar hadden ontmoet?

Terwijl ze in de kleine keuken van haar tante in haar oploskoffie roert, wordt ze er door de krakende radio op batterijen aan herinnerd dat het – welke maand? – januari 1969 is. Een van de januariochtenden in haar leven waarop ze, op bezoek in het dorp, gehaast de onzin van het communisme leest en onthoudt en de rest van de tijd besteedt aan medische vraagstukken, vragen over de oorsprong van het leven en illegale kopieën van werken van Boris Pasternak en Jean-Paul Sartre. Hoe dan ook, ze zal arts en wetenschapper worden. Als studente kan ze zich makkelijk staande houden in het officiële systeem terwijl ze tegelijkertijd ook andere, verboden kennis opdoet. Haar moeder en tante zijn bezorgd om haar. Ze komt dagenlang haar kamer niet uit, doet niets anders dan lezen. Ze is al in de twintig maar is nog nooit samen met een jongen gezien. Is ze aantrekkelijk? Ja, zeker nadat ze wat was afgefallen. Fijnggebouwd, ronde, stevige borsten. Licht haar, soms blondeert ze het. Zomersproetjes, kleine handen.

Ze besteedt weinig aandacht aan haar kleding. Ze gaat vaak naar de universiteit in wijde, comfortabele broeken, ook al voelt ze de angstige, achterdochtige blikken van haar docenten en studiegenoten. Vrouwen dragen alleen broeken op zaterdag, of op de kolchoz. Anders moeten het halflange rokken zijn, of juist korte rokjes, al naar gelang de mode.

Terwijl haar tante aardappelen kookt voor het ontbijt van haar man, drinkt zij bittere koffie, staart uit het raam en denkt aan de enorme walvis waar de stoere kapitein van bezeten is en die waarschijnlijk staat voor de kracht van de ziel, die je niet kunt weerstaan, die je voortjaagt tot je de zee in gedreven wordt.

's Avonds dwingen haar moeder en tante haar bijna met geweld om een jurk aan te doen die hun broer uit Engeland heeft opgestuurd. Ze heeft nu lang genoeg met haar neus in de boeken gezeten, ze kan beter naar het dorpshuis gaan, naar het feest. Er zal een lokale band spelen, er zullen hapjes en drankjes zijn en, nog belangrijker, er zal gedanst worden. Laat de slimmerd uit de stad maar dansen met de dorpsjongens. En laat haar maar niet denken dat ze eraan kan ontkomen; de zussen zullen met haar meelopen tot de ingang.

Als ze de deur van het dorpshuis opendoet ziet ze iets wat ze nog nooit heeft gezien. Op het podium staat een houderig bewegende zanger.

*... een witte zeilboot glijdt
door de fonkelende hemelzee, zo wijd
als de dag, als de nacht,
vallend in de eeuwigheid ...*

Door de zaal bewegen zich verschillende stellen. Sommige proberen vrij te dansen, andere zijn gevangen in een wals. Aan de rand bij de buffettafeltjes verdringen zich knappe dorpsmeisjes met hoog opgetast haar. Aan het andere eind van de zaal staan jongens van hun ene voet op de andere te wiebelen.

... als de dag, als de nacht, vallend in de eeuwigheid ...

Wat doet ze hier? Wat doet ze hier in hemelsnaam? Ze begrijpt niet wat hier gebeurt – *het Zijn* of *het Niets*?

Maar natuurlijk trekt de door moeders oom uit Engeland opgestuurde jurk meteen de aandacht van de jongens. Net als haar gladgekamde lichte bob.

Ze hoopt dat de zussen niet meer als Cerberus bij de ingang staan om haar weer naar binnen te duwen, in de zeven cirkels van de hel. Voor alle zekerheid zal ze nog even blijven, daarna zal ze naar buiten gaan, een flinke wandeling maken, aan de rand van het meer gaan zitten en als ze thuiskomt zeggen dat ze de hele avond gedanst heeft en dat de jongen die haar naar huis bracht te verlegen was om binnen te komen en gedag te zeggen.

Ze gaat in een hoekje bij de deur zitten en observeert de dansers, ze begint het bijna leuk te vinden.

... als de dag, als de nacht, vallend in de eeuwigheid ...

Maar dan loopt een kleine jongen diagonaal door de zaal haar richting uit. Ze hoopt nog dat hij van koers zal veranderen, maar al snel is het duidelijk, hij komt naar haar toe. Beleefd vraagt hij haar ten dans. Ze heeft niet eens de tijd om erover na te denken. Ze legt gewoon haar hand in de zijne en ze voegen zich bij de dansparen. Ze dansen een wals. Hij is niet groter dan zij maar hij danst zelfverzekerd en goed. Soms raakt zijn wang de hare en ze realiseert zich dat ze dat niet onaangenaam vindt. In de pauze tussen twee dansen door doen ze net als de andere paren, ze staan een stuk-

je uit elkaar, niet wetend wat ze met hun handen aan moeten, en wachten op het volgende lied. Na de tiende dans stelt hij haar voor naar de kant te gaan en een glas wijn te drinken. Bij de tafeltjes is het druk, maar hij glipt er behendig tussendoor en komt terug met twee glazen wijn. Ze gaan aan de kant zitten en drinken.

Ze wordt arts, wetenschapper.

Ah, ja, hij werkt op dit moment op de onderhoudswerkplaats.

Hoe is ze hier terechtgekomen?

Op bezoek bij haar tante in het dorp.

Hoe vindt ze het in het dorp?

Prima, als ze haar boeken zou hebben zou ze hier wel kunnen wonen.

Hoe denkt ze geld te gaan verdienen?

Ze wordt wetenschapper.

Ah, ja, hij zou graag willen studeren voor luchtvaart-ingenieur.

Zou ze nog een keer willen dansen?

Nee.

Zal hij haar naar het huis van haar tante brengen?

Ja.

De januarinacht is ongewoon warm, ze lopen naar het meer, dat nog niet bevroren is.

Hij verzamelt wat platte steentjes en laat haar zien hoe je die moet gooien zodat ze een paar keer op het water stuiteren. Zo gaan ook haar gedachten wanneer ze, zeg, Feuerbach probeert te begrijpen... De mens beoordeelt de natuur naar zijn eigen analogie, op die manier probeert hij haar dichterbij zichzelf te brengen... Het steentje raakt licht het wateroppervlak en vliegt verder, maar om haar diploma te halen zal ze Feuerbachs

atheïsme moeten kunnen onderbouwen, het steentje zinkt.

Dan nodigt hij haar uit om samen thee te drinken, ergens niet ver weg, in een wachtershuisje, waar de nacht verstrijkt.

*

Na mijn vaders dood groeide langzaam maar zeker mijn haat tegen het systeem en tegen mijn moeder. Geïntimideerd en achtervolgd door haar verleden herinnerde ze me er elke ochtend voor school aan om voorbeeldig alles aan te nemen wat de leraren me vertelden, niemand tegen te spreken en actief mee te doen met de pioniers en later met de Communistische Jeugdbond. Mijn moeder werd beschermd door mijn stiefvaders achtergrond als strijder in het zegevierende Sovjetleger tijdens de Grote Vaderlandse Oorlog, die met de rode kleur van de waarheid zijn andere achtergrond verhulde: de tijd die hij als presidentiële lijfwacht in het onafhankelijke Letland had gediend terwijl zijn broer vrijwillig in het Duitse leger zat. Broer tegen broer – een bloederige polka van de geschiedenis.

Laat in de avond, in de keuken, praatten mijn moeder en stiefvader op fluistertoon over hun broers. Mijn stiefvaders broer was terechtgesteld als verrader van het vaderland, nadat hij was gefolterd voor een voor hem onbekend verraad. Russische honden, zei mijn stiefvader met haperende stem. Voor mij was dat onbegrijpelijk. Met die honden had hij zij aan zij gelopen tot bijna in Berlijn, in mei en november ging hij naar parades van deze honden en hij nam voedselpakketten

aan met eten dat je in de winkel niet kon kopen, droge worst, oploskoffie en ingemaakte augurken en tomaten uit broederland Bulgarije.

De broer van mijn moeder woonde gezond en wel in Londen, vanwaar we pakketten opgestuurd kregen met dingen die we nog nooit hadden gezien – prachtige stoffen, garens en patronen, waar mijn moeder kleding van maakte. Hij had daar een kledingfabriek, in Londen. Twee keer per jaar schreef mijn moeder een verzoek aan de Sovjetautoriteiten om haar broer te mogen bezoeken. Twee keer per jaar kreeg ze een officieel antwoord met het besluit: ongeldige reden. Het tien jaar lange schrijven aan de autoriteiten eindigde met een laatste verzoek om naar Londen te mogen gaan voor de begrafenis van haar broer, gevolgd door het besluit: ongeldige reden.

Ondanks al deze absurditeiten bleef mijn moeder mij doelbewust begeleiden op het rechte pad van een eerlijke en trouwe jonge Sovjetburger. En net zo doelbewust liet ze mij ook een haat ontwikkelen tegen dit hypocriete bestaan waarin mensen gedwongen werden om twee rollen te spelen. Vlaggen dragen en 's werelds sterkste leger, de revolutie en het communisme verheerlijken tijdens de parades in mei en november, en vervolgens thuis in de keuken alles wegspoelen met een glas wodka, een kruis slaan en wachten op het Engelse leger dat een buitenwijk van Riga zal binnenkomen en Letland zal bevrijden van de Russische laars.

Terwijl ik op school braaf mijn hypocriete rol speelde, trok ik me thuis steeds vaker terug met de medische encyclopedie die bij ons terecht was gekomen na de dood van de professor. Hij woonde alleen, een verdieping boven ons, en de nieuwe bewoners van zijn appar-

tement hadden simpelweg de hele inhoud van zijn bibliotheek uit het raam gegooid. Op de binnenplaats lag een enorme stapel boeken en iedereen kon meenemen wat hij wilde. Mijn moeder verborg haar verbazing niet toen ik de grote delen van de encyclopedie de trap op zeulde, maar ze zei er niks van, om de kloof tussen ons niet nog groter te maken.

Hier stond dus de waarheid over het zielige en hypocriete wezen dat mens heet. Bloedvaten, darmen, sappen en afscheiding, lymfevaten en slagaders, penissen en vagina's, testikels en baarmoeders. Een goddelijke waarheid waarin allerlei subtiele mechanismen met elkaar samenwerken, waarin elk toeval fataal kan zijn maar dat nooit is, want dit schepsel is gemaakt om te leven, niet om te sterven. De dood was in dit verhaal niet meer dan een willekeurige, onvermijdelijke halte.